

Ба Шурои диссертатсионии 6D/КОА-079
назди Институти фалсафа ва
сиёсатшиносии ба номи А.Баҳоваддинови
Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон
(734025, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 33)

ТАҚРИЗ

**ба автореферати диссертатсияи Мансурӣ Чамшед Обидзода «Ҳизбҳои
сиёсӣ ҳамчун унсuri калидии низоми сиёсӣ ва нақши онҳо дар рушди
нумуи давлат (таҷрибаи Тоҷикистон)» барои дарёфти дараҷаи илмii
номзади илмҳои сиёсӣ аз рӯи ихтисоси 5.6.2 – Ниҳодҳо, равандҳо ва
технологияҳои сиёсӣ**

Ҳизбҳои сиёсӣ ҳамчун унсuri марказӣ ва стратегӣ дар низоми сиёсӣ
шинохта мешаванд ва нақши онҳо дар ташаккулёбии ва устувории
давлатдорӣ аҳамияти ниҳоят бузург дорад. Дар замони муосир, таҳлили
механизмҳои таъсири ҳизбҳои сиёсӣ ба равандҳои сиёсӣ ва иҷтимоӣ
барои таҳкими институтҳои демократӣ, рушди устувори давлат ва
пешгирии ноустувории иҷтимоӣ аҳамияти афзоянда дорад.

Аutoreферати диссертатсияи Мансурӣ Чамшед Обидзода ба
таҳқиқи ҳизбҳои сиёсӣ ҳамчун унсuri меҳварӣ дар низоми сиёсӣ бахшида
шудааст ва нақши онҳо дар равандҳои ташаккул ва рушди институтҳои
давлатдорӣ дар шароити муосирро мавриди омӯзиш қарор додааст. Ин
таҳқиқот дорои аҳамияти назариявӣ ва амалӣ буда, махсусан дар
заминаи таҳаввулоти сиёсӣ ва таҳкими институтҳои демократӣ дар
Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳим арзёбӣ мегардад.

Аз автореферати диссертатсия бар меояд, ки мақсад ва вазифаҳои
таҳқиқот равшан муайян гардида, объект ва предмети таҳқиқ, ҳамчунин
асосҳои методологӣ ва назариявӣ бо дурустӣ интихоб шудаанд. Муаллиф
зимни иҷрои таҳқиқот аз маҷмуи васеи усулҳои умумилмӣ ва махсуси
илмҳои сиёсӣ истифода намуда, масъалаҳои мавриди омӯзишро дар
заминаи таҳлили систематикӣ ва муқоисавии сарчашмаҳои назариявӣ ва
маводи эмпирикӣ баррасӣ намудааст.

Асосҳои назариявии диссертатсия ба дастовардҳои олимони ғарбӣ,
рус ва ватанӣ дар соҳаи сиёсатшиносӣ, фалсафаи сиёсӣ ва ҷомеашиносӣ
таъядоранд, ки ҳизбҳои сиёсӣ ва нақши онҳо дар рушди давлатдории
демократиро таҳлил кардаанд. Дар таҳқиқот концепсияҳои
«партология», «плюрализми сиёсӣ», «оппозитсияи сиёсӣ» ва дигар
назарияҳои илмӣ ҳамчун заминаи таҳлили ҳизбҳо истифода шудаанд.

Методологияи таҳқиқот ба муносибатҳои назариявӣ, таърихӣ ва сиёсӣ асос ёфта, имконият медиҳад, ки ҳизбҳои сиёсӣ ҳамчун падидаи сиёсӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ омӯзиш шаванд ва саҳми онҳо дар ташаккули низоми демократӣ арзёбӣ гардад. Усулҳои диалектикӣ, таърихӣ-мантикӣ, таҳлили системавӣ, муқоисавӣ, функционалӣ ва типологӣ барои таҳлили сохтор ва фаъолияти ҳизбҳо истифода шудаанд. Ин усулҳо имкон доданд, ки низоми ҳизбӣ ва хосиятҳои он дар воқеияти сиёсӣ, аз ҷумла дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, ба таври системавӣ ва ҳамачониба таҳлил карда шаванд.

Дар рисола бори аввал нақши ҳизбҳои сиёсӣ дар низоми сиёсӣ ва рушди давлатдорӣ Тоҷикистон ба таври мукаммал таҳлил шудааст. Ба сифати навгониҳои илмӣ таҳқиқот таҳлили назариявӣ ва методологияи пайдоиш ва ташаккули ҳизбҳо, муайян намудани моҳият, вазифа ва хусусиятҳои онҳо; баррасии нақши ҳизбҳо ҳамчун институти ҷомеаи шаҳрвандӣ ва намояндагии манфиатҳои гуногун; таҳлили мақом ва ҷойгоҳи ҳизбҳо дар низоми демократӣ, интиҳобот ва низоми бисёрҳизбӣ, омӯзиши асосҳои идеологияи ҳизбҳо, тамоюлҳои рушди онҳо ва пешгирӣ аз ифротгароӣ, инчунин муайян кардани саҳми ҳизбҳо дар ҳамохангсозии манфиатҳои ҷомеа ва давлат ва таҳкими демократия, субот ва рушди кишвар баромад мекунад.

Дар боби якум – «Масъалаҳои назариявӣ-методологияи таҳқиқи ташаккул ва инкишофи ҳизбҳои сиёсӣ», ки аз ду зербоб иборат мебошад, мафҳум ва хусусиятҳои ҳизбҳои сиёсӣ ва омилҳои таъсиррасон ба ташаккули онҳо дар системаи сиёсӣ таҳқиқ гардидаанд.

Дар зербоби якуми боби аввал – «Асосҳои назариявӣ-методологияи таҳқиқи ҳизбҳои сиёсӣ ва низоми ҳизбӣ» дар асоси назарияҳои концептуалии масъалаҳои ташаккули ҳизбҳои сиёсӣ ҳамчун унсурҳои муҳими системаи сиёсӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст. Ба андешаи муаллиф, ҳизбҳои сиёсӣ дар доираи таҳқиқоти назариявӣ анъанаи тӯлони омӯзиш доранд, вале ҳамзамон аҳамияти онҳо талабгори таваҷҷуҳи зиёд мебошад. Ин ба он вобаста аст, ки ҳизбҳои сиёсӣ на танҳо институтҳои мустақими сиёсӣ, балки иттиҳодияҳои ҳамеша инкишофёбандаи ҷамъиятӣ низ ҳастанд. Аз ин рӯ, масоили ҳизбҳои сиёсӣ шакли ифодаи манфиатҳо ва таҷассумкунандаи хусусиятҳои мутамарказ ва воқеии равандҳои сиёсӣ ҷамъиятӣ буда, аз ҷиҳати назариявӣ падидаҳои муҳими сиёсӣ иҷтимоиро таҷассум менамоянд.

Дар зербоби дуюми боби аввал – «Ҳизбҳои сиёсӣ ҳамчун унсурҳои асосии низоми сиёсӣ» оид ба моҳият, хусусиятҳо ва вазифаҳои ҳизбҳои сиёсӣ дар низоми сиёсӣ маълумот дода шудааст. Ба андешаи муаллиф

ҳизбҳо ҳамчун институти ифодаи манфиатҳо нақши муҳим доранд ва таъсисёбӣ ва фаъолияти онҳо аз сабабҳои гуногун бармеояд. Аввалан, ҳизбҳо барои рушду ҳамкориҳои соҳаҳои иҷтимоию сиёсии ҷомеа хизмат мекунанд ва фаъолияти худро дар соҳаҳои мазкур амалӣ месозанд. Баъдан, ҳизбҳо бо мақсади нигоҳ доштани сатҳи баланди моддӣ ва маънавӣ барномаҳо ва пешниҳодҳои худро оид ба музди кор, шароити меҳнат, таъминоти иҷтимоӣ ва дигар масъалаҳои муҳим пешкаш менамоянд. Онҳо манфиатҳои аъзоён ва интиҳобкунандагонро ба миён мегузоранд ва ба масоили миллӣ ва байналмилалӣ таваҷҷуҳ мекунанд. Сеюм, ҳизбҳо ҳосияти фарогири масъалаҳои назариявӣю амалии ҷомеаро доранд. Вазифаи онҳо на танҳо дар ҷалби тамоми соҳаҳо, балки дар баррасии эҳтиёҷоти ҳар як гуруҳ ва ҳар фарди ҷомеа иборат аст, ки ба ин васила тарафдорони навро ҷалб мекунанд.

Боби дуюм – «Мақом ва ҷойгоҳи ҳизбҳои сиёсӣ дар низоми сиёсии ҷомеаи муосир» номгузорӣ шудааст ва аз ду зербоб иборат мебошад. Дар он аз ҷониби муаллиф хусусиятҳои ташаккули ҳизбҳо дар ҷомеаи муосир ва муайян намудани вазифаҳои калидии онҳо, ки ба рафти инкишофи ҷомеаи муосир таъсир мерасонанд, баррасӣ гардидааст.

Зербоби якуми боби дуюм бо таҳқиқи – «Мақом ва нақши ҳизбҳои сиёсӣ дар ташаккули низоми сиёсии демократӣ» диссертант иброз менамояд, ки демократия ҳамчун падидаи сиёсӣ фазаи таносуб ва мунтазамро барои рушди ҳизбҳо фароҳам меорад. Танҳо дар чунин ҷомеа ҳизбҳои сиёсӣ метавонанд нақши фаъоли меҳварӣ дошта, ҳамчун институти ҷомеаи шахрвандӣ амал кунанд. Ҳамзамон, онҳо ҳамчун пайвандсоз дар муносибат байни ҷомеа ва ҳокимият баромад намуда, мақом ва ҷойгоҳи худро дар низоми демократӣ муайян месозанд.

Дар зербоби дуюми боби дуюм – «Низоми ҳизбӣ ва хусусиятҳои ташаккули он дар замони муосир» масъалаҳои таъсиси низоми ҳизбӣ ва мақом ва бартарии низоми бисёрҳизбӣ баррасӣ мешавад. Масъалаи тақсимои вазифаҳои байни ҳукумат ва ҳизби муҳолифин низ ба фарқи равшани байни мақомоти ҳизби аксарият ва ҳизби ақаллият мувофиқат мекунад.

Боби сеюми диссертатсия - «Хусусиятҳои асосии ташаккули ҳизбҳои сиёсӣ ва низоми бисёрҳизбӣ дар шароити Тоҷикистон» номгузорӣ шудааст. Дар зербоби якуми боби сеюм - «Хусусиятҳо ва самтҳои асосии инкишофи ҳизбҳои сиёсии Тоҷикистон» масъалаҳои ташаккули ҳизбҳо ва асосҳои ғоявӣи онҳо, рақобат ва муборизаҳои ҳизбӣ дар раванди аввалин кӯшишҳои демократикунории кишвар ва инчунин таъсиси низоми бисёрҳизбӣ пасошуравӣ дар Тоҷикистон

баррасӣ гардидааст. Ба андешаи диссертант хусусиятҳои ҳизбҳои сиёсӣ дар Тоҷикистон аз чанд ҷиҳат муайян мешаванд. Аввалан, ҳизбҳо кӯшиш мекунанд манфиатҳои табақаҳои гуногуни ҷомеа ро муттаҳид созанд ва сохтӯро барномаҳои худро бо замони демократӣ мутобиқ мекунанд. Дуюм, роҳбарони ҳизбҳо нақши меҳварӣ дар қабули қарорҳои сиёсӣ доранд. Сеюм, ҳизбҳо дар интиҳобот ва ташаккули парламент фаъоланд, ки ба тавозуни қувваҳои сиёсӣ мусоидат мекунанд. Чаҳорум, онҳо манфиатҳои гуруҳҳои гуногуни ҷомеа ро намоёндагӣ намуда, бо унсурҳои дигар системаи сиёсӣ ҳамкорӣ мекунанд. Ин омилҳо мақом ва таъсири ҳизбҳоро дар низоми сиёсии Тоҷикистон муайян мекунанд.

Дар зербоби дуюми боби сеюм – «Асосҳои идеологии ҳизбҳои сиёсии Тоҷикистон ва таъвоҷҳои инкишофи онҳо» ба андешаи муаллифи диссертатсия олои асосии субъективии ҳизбҳо **идеологияи сиёсӣ** ба ҳисоб меравад. Он таҷассумгари асосҳои назариявӣ ва ғоявии манфиат ва ниятҳои ҳизб мебошад. Идеология ва фаъолияти ҳизбӣ аз ҳам ҷудонашавандаанд ва аксар вақт тавассути тарғибот амалӣ мешаванд. Идеология бояд ба талаботҳои қонунгузорӣ ва Конститутсия мутобиқ бошад ва мақоми ҳуқуқии мустакил дошта бошад. Аз ин рӯ, дар таҳлили заминаҳои ғоявии ҳизбҳои сиёсии Тоҷикистон хусусиятҳои муҳталиф ба назар гирифта мешаванд.

Дар зербоби сеюми боби сеюм – «Ҳизбҳои сиёсӣ ҳамчун ниҳоди ҷомеаи шаҳрвандӣ» ба масъалаҳои фаъолияти ҳизбҳо дар таҳкими рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ таваҷҷуҳ зоҳир гардидааст. Диссертант таъкид менамояд, ки ҳизбҳои сиёсӣ ҳамчун институти системаи сиёсӣ ва ҷомеаи шаҳрвандӣ дар парлумони кишвар мақоми хосса доранд. Ҳизбҳои сиёсӣ инчунин бо максоди ворид намудани намоёндагони худ ба мақомоти қонунгузор тавассути интиҳобот ва пешбурди идоракунии давлатӣ таъсис дода мешаванд.

Дар ҳулосаи диссертатсия натиҷаҳои асосии таҳқиқот пурра инъикос гардида, ҳулосаҳо ва тавсияҳо аз таҳлили амиқи илмӣ бармеоянд.

Автореферат тибқи талаботи муқарраргардида таҳия шуда, барои дарёфти дараҷаи илмии номзоди илмҳои сиёсӣ муносиб мебошад ва натиҷаҳои назарраси илмӣ бо далелҳои воқеӣ асоснок шудаанд.

Дар қатори ҷиҳатҳои мусбат, якчанд нуқтаи назаррас ба ҳайси қамбудии қори илмӣ ба назар мерасад.

1. Дар автореферати диссертатсия нақши таҳқиқоти олимони ватанӣ дар соҳаи таҳқиқи ҳизбҳои сиёсӣ наҷандон ошқор қарда шудааст.

2. Ба мақом ва нақши ҲХДТ дар автореферати диссертатсия начандон таваҷҷуҳ зоҳир шудааст. Таҳқиқи нақши ҳизби мазкур метавонист мазмунан авторефератро ғанӣ гардонад, зеро равандҳои идоракунӣ дар Тоҷикистон бештар бо фаъолияти он пайваста аст.

Камбудии мавҷуда арзиши кори илмиро коста намесозанд, балки барои беҳтар шудани фаъолияти минбаъдаи илмии диссертант равона гардиданд.

Ҳолатҳои асосӣ, хулосаҳо, тавсия ва пешниҳодҳои дар диссертатсия дарҷгардида дар 8 мақолаҳои илмӣ, аз он ҷумла 3 маводи конференсияи илмӣ – амалӣ инъикос ёфтаанд, ки саҳми докталаби дараҷаи илмиро муайян мекунанд.

Таҳқиқоти диссертатсионии мазкур дар мавзӯи «Ҳизбҳои сиёсӣ ҳамчун унсuri калидии низомии сиёсӣ ва нақши онҳо дар рушди нумуи давлат (таҷрибаи Тоҷикистон)» бо шиносномаи ихтисоси илмии 23.00.02 – Ниҳодҳо, равандҳо ва технологияҳои сиёсӣ мутобикат менамояд.

Хулоса, автореферати диссертатсияи Мансурӣ Чамшад Обидзода дар мавзӯи «Ҳизбҳои сиёсӣ ҳамчун унсuri калидии низомии сиёсӣ ва нақши онҳо дар рушди нумуи давлат (таҷрибаи Тоҷикистон)» ба талабот ҷавобгӯ буда, муаллифи он сазовори соҳиб гардидан ба дараҷаи илмии номзади илмҳои сиёсӣ аз рӯи ихтисоси 5.6.2. – Ниҳодҳо, равандҳо ва технологияҳои сиёсӣ мебошад.

Муқарриз:

номзади илмҳои сиёсӣ,
дотсенти кафедраи сиёсатшиносии
ДДК ба номи А.Рӯдакӣ

Муродова Г.Р.

Имзои Муродова Г.Р.- ро тасдиқ менамоям.
Сардори Раёсати кадрҳо ва корҳои махсуси
ДДК ба номи А.Рӯдакӣ

Давлатов М.А.

Суроға: 735360, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шаҳри Кӯлоб, кӯчаи С.Сафаров, 16
Тел/Факс.: 992(833-22) 2-35-06
www.kgu.tj. E-mail: info@kgu.tj.

18.02.2026